

PENNOD 12: HEROD FRENIN

Eseia 49. 21

*Yna y dywedi ynot dy hun... yn wir, roeddwn wedi fy ngadael ar fy mhen fy hun... Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw:
Rhof arwydd i ti... dygant dy feibion yn ei mynwes, a chludo dy ferched ar eu hysgwydd.*

“Amser y plant yw'r Nadolig, medde nhw. Wrth gwrs y mae yna blant a Phlentyn yn yr hanes ond mae'r darlun a geir amdanynt yn wahanol iawn i ddramâu y Geni sy'n mor boblogaidd gan rieni, rhieni-cu ac oedolion eraill yn ein heglwysi. Bydd darllenwyr nofel Robert Graves, *I Claudius*, a gwylwyr cyfres teledu 1976 yn gyfarwydd â'r Herod⁷⁶ ifanc, dyn poblogaidd iawn yn llys Cesar Augwstws. Caiff ei ddarlunio gan Joseffws, hanesydd yr Iddewon fel rhywun cryf, cnawdol, atyniadol; marchog, heliwr a milwr arbennig. Ond yr oedd o dras gyffredin, fel yr oedd ei wraig aristocrataidd, Marianne yr Hasmones⁷⁷ a'i mam hithau, Alecsandra yn hoff o'i atgoffa, gan roi min ar ei uchelgais fawr a'i wagedd. Ganwyd un mab iddo oedd yn dalach neu'i dad ond rhaid iddo blygu ei ben bob amser ym mhresenoldeb ei dad; bu'n arfer ganddo fethu â bwrw dim pan oedd yn hela gyda'i dad. Dywedodd hefyd fod ei dad yn lliwio ei wallt yn ddu.

Tad Herod oedd Antipas yr Edomiad, uchel swyddog yn llys Hyrcanus II, llywodraethwr Idwmea, y tir rhwng y Môr Marw a'r Môr Coch, tra mae Eiffes o Alecsandria oedd ei fam. Er mae Arabiaid oedd Herod a'i dad, bu iddynt ddilyn crefydd Israel. Penodwyd ef gan Rhufain yn lywodraethwr Galilea pan oedd yn ddau ddeg pump oed ond condemniwyd ei greulondeb gan y Sanhedrin. Casawyd ef gan y Sadwceaid am ddiarddel yr archoffeiriad o'i swydd a phenodi rhywun o Fabyllonia neu'r Aifft yn ei le. Wedyn, penododd Aristobolus yn archoffeiriad er mai ond un deg a saith oedd ei oedran, ond Hasmonwr oedd hwn, gydag hawl gyfreithlon i fod yn archoffeiriad, gwir Iddew yn perthyn i deulu offeiriadol. Enillodd Aristobolus boblogrwydd mawr gyda'r awdurdodau crefyddol a'r bobl, gormod felly yng ngholwg Herod a threfnodd i'r archoffeiriad gael ei fodd. Bu'r Phariseaid yn ddig wrtho am anwybyddu eu cyngor wrth godi'r Deml. Collodd Herod y dydd mewn rhyfel cartref a bu rhaid iddo ffoi i Rufain lle cafodd ei dderbyn fel gwestai anrhydeddus yn llys Awgustws. Penodwyd ef yn detrarch (llywodraethwr) Jwdea gan Senedd Rhufain yn y flwyddyn 67 Cyn Crist a rhoi byddin iddo i'w helpu i hawlio ei deyrnas. Concrodd Jerwsalem pan oedd yn dri deg chwech oed, gan gyhoeddi ei hun yn frenin. Ni chafodd sialens i'w frenhiniaeth unwaith yn ystod y tri deg dwy o flynyddoedd nesaf. Rhoddodd ei gefnogaeth i Farc Antony yn ei gweryll ag Octafian. Serch hynny, ar ôl i Octafian ennill y rhyfel a ddilynodd y ffrae, sylweddolodd mai Herod oedd yr unig un fyddai'n medru sicrhau bod ei diroedd yn ffitio i fewn i'r patrwm Rhufeinig. Derbyniodd Herod Balesteina yn ôl gyda thiroedd a gollodd i Gleopatra, Brenhines yr Aifft. Nes ymlaen rhoddodd Octafian, Cesar Awgustws erbyn hyn, ddarnau o wlad yr Iorddonen, Libanus a Syria iddo.

Cafodd ei alw'n Herod Fawr oherwydd ei waith adeiladu mawr. Cododd ddwy ddinas newydd, sef Sebaste, ar adfeilion hen ddinas Samaria, a Chaesare Maritima ar lan môr y Canoldir gan enwi'r ail i anrhydeddu Awgustws (Octafian). Herod oedd yn gyfrifol am godi'r adeilad enfawr yn Hebron dros feddau y Patriarchiaid, canolfan bererindod hyd heddiw i Iddewon a Moslemiaid. Cyflawnodd brosiectiau mawr iawn yn ninasoedd Beirut, Damascus ac Antiochia. Adeiladodd gestyll, dyfrffosydd a theatrau awyr-agored. Ond ei gamp fwyaf oedd ail-godi'r Deml yn Jerwsalem. Credir mae'r Wal Orllewinol, pum cant mydr o led, yw'r unig ddarn o furiau'r Deml o gwmpas Bryn y Deml sydd ar ôl. Cymerodd y muriau hyn yn unig ddeng mlynedd i'w codi gan ddeg mil o weithwyr. Pan ddaeth y gwaith i ben, Teml Herod oedd lleoliad crefyddol mwyaf y byd ac heddiw mae'n dal i fod y llwyfan mwyaf a grëwyd gan ddyn yn y byd. Bu'r Iddewon yn ddiolchgar iawn i gael eu teml yn ôl ond nid enillodd Herod eu parch am na enillodd ei adeiladau eraill gymeradwyaeth.

Adeiladodd nifer o balasau iddo ef ei hun, pob un a chaer gyfagos; bu'n byw mewn ofn parhaus o ymosodiad arno. Ymhlith ei balasau oedd yr Herodion (Har Herod) ar y mynydd a grewyd gan Herod sy'n edrych i lawr ar Fethlehem, gyda'r gaer ar ben y mynydd a'r palas ar ei waelod. Mae pererinion sy'n ymweld â Jerico yn gyfarwydd iawn â lleoliad dinas yr Hen Destament ond y mae yno hefyd lleoliad adeg y Testament Newydd,, sef palas gaeaf Herod gyda'i gaer nes lan y rhiw. Yn Jerwsalem cododd gaer Antonia, ddaeth yn bencadlys y rhaglaw Rhufeinig. Herod hefyd fu'n gyfrifol am Masada, y gaer olaf i wrthsefyll y Rhufeiniaid yn y flwyddyn 70 Oed Crist.

Llygredd a dirywiad moesol oedd nodweddion llys Herod. Gwnaeth hyn gynnu gelyniaeth Iddewon duwiol a frawychwyd gan yr hyn a welsant. Yn arbennig o wrthun iddynt oedd ei fabolgampau 'paganaid,' Rhufeinig/Groeg ysblynydd. Atgas ganddynt oedd eu noethni a'r ymladd ag anifeiliaid gwyllt. Dadleuodd rhai nes ymlaen mai canlyniad llygredd oes Herod oedd yn gyfrifol am gyflwr moesol ac ysbrydol y Sadwceaid offeiriadol.

Hudwyd haneswyr lawer gan berthynas Herod a'i deulu ei hun. Roedd gan Herod yr ofn paranoaidd fod y rhai agos ato yn cynllunio yn ei erbyn. Priododd Mariamne er mwyn cryfhau statws cyfreithlon ei deyrnasiad. Yr oedd eisoes yn briod â'i wraig Doris ond ni ofidodd ddim am hynny ac alltudiodd Doris a'i mab Herod Antiper. Priododd ddeg gwraig i gyd, gan lofruddio tair ohonynt, yn ogystal â thri o'i feibion ac un tad-yng-nghyfraith. Enw ei chweched wraig oedd Cleopatra o Jerwsalem. Yn ôl rhai haneswyr cafodd ei henwi felly er mwyn ei gwahanu oddi wrth Cleopatra,

Y Noson Honno: Myfyrdodau trwy'r adfent gan Thomas Ivor Rees

Brenhines yr Aifft. Ond honna Joseffws fod Brenhines yr Aifft "wedi ei gorlethu gan ei serch tuag ato," gan arwain haneswyr eraill i ddyfalu iddynt gael carwriaeth, tra bod eraill yn dweud bod gwraig Herod yn ferch i bendefig Iddewig neu o dras Edomaidd/Ffoenicaidd. Dywedir iddynt briodi yn y flwyddyn 25 Cyn Crist gan genhedlu ar ddau fab, sef Herod (ychydig â wyddom amdano) ac Herod Philip, llywodraethwr Itwria a Thrachonitis. Ef oedd gŵr cyntaf Herodias â fu'n wraig wedyn i'w frawd Herod Antipas.

Methodd arbennigwyr gytuno ar gwestiwn yr afiechyd achosodd ingoedd corfforol a chyffro meddyliol Herod Fawr. Yn ôl Joseffws, bu Herod yn ymdrochi ym mhalas Jericho, pan llewygodd yn y stem a'r gwres, Meddyliodd ei weision fod y brenin wedi marw ac aethant yn wyllt gan gynnwrf ond cafodd ei adfywio gan y sŵn. Sylweddolodd na fyddai neb yn galaru amdano. Yna rhoddodd ddynion mwyaf poblogaidd y wlad mewn carchar, gan orchymyn i reolwr y carchar eu lladd ar unwaith ar ôl clywed bod y brenin wedi marw, gan sicrhau bod yna alar trwy'r wlad wedi iddo farw. Pan fu farw Herod, llwyddodd ei chwaer i gyrraedd y carchar cyn i'r newydd gyrraedd a dweud celwydd, bod Herod wedi newid ei feddwl a bod rhaid rhyddhau'r dynion ac felly y bu. Ymddengys felly mai ond un digwyddiad erchyll yw hanes bechgyn Bethlehem ym mywyd y dyn ofnadwy hwn,

Wedi i Herod farw, rhannwyd ei diroedd gan Gesar Awgwstws rhwng y tri mab oedd ar ôl, Herod Archelews ddaeth yn ethnarch Jwdea, Samaria ac Idwmea, ond cafodd ei ddiarddel o'i swydd ymhen dwy flynedd oherwydd ei anghymwysder. Crëwyd talaith Rufeinig Jwdea o'r tiroedd o dan lywodraethwr Rhufeinig tan y flwyddyn 41 Oed Crist. Llywodraethwr Galilea oedd Herod Antipas (llofrudd Ioan Fedyddiwr); tra bod Herod Philip yn llywodraethu ar diroedd ar ochr ddwyreiniol yr Iorddonen.

Herod Fawr yw'r brenin sy'n croesawu'r ymwelwyr o'r Dwyrain. Herod sy'n siarad yn gyntaf, gan ofyn am eu busnes yn ei brifddinas. Ateb gyda chwestiwn arall mae'r tri, "Ble mae'r hwn a anwyd yn frenin yr Iddewon? Oherwydd gwelwch ei seren ef ar ei chyfodiad, a daethom i'w addoli." Cwestiwn cenedl-ddynion yw hwn. Nes ymlaen byddai ei wrthwynebwyr Iddewig yn sôn amdano fel "y Nasaread" tra bod cenedl-ddynion yn ysgrifennu "Brenin yr Iddewon" ar ei groes.

"Cythruddwyd" Herod medd "Y Beibl Gymraeg Newydd" tra bod yr Esgob William Morgan yn dweud "ef a gyffrôwyd yn ddifffawr." Defnyddia cyfieithiadau Saesneg ymadroddion tebyg i "aflonydd, wedi ei gyffroi'n arw, wedi ei frawychu, wedi ei gythruddo" – "a Jerwsalem i gyd gydag ef." Stori debyg sydd gan Joseffws am yr Aifft, lle llanwyd yr Eifftiaid ag ofn difffawr wrth iddynt glywed bod gwaredwr yr Iddewon i'w eni.

Digon hawdd deall ofnau Herod wrth gofio am ei ofn parhaol bod rhywun, hyd yn oed un o'i feibion am ei ddisodli. Bygythiad mawr sydd i'r brenin gafodd ei benodi gan ymherodr estron gan "un a anwyd i fod yn frenin yr Iddewon." Her ddeifiol yw hon i Herod.

Ofn sy'n meddiannu Jerwsalem hefyd. Dyma gartref y cryf a'r rhai sy'n dal grym, y bobl sydd â phopeth mewn cymdeithas, nid yn unig mewn cymdeithas a gwleidyddiaeth ond mewn crefydd hefyd. Pryderant am bob her i'w grym. Wrth gwrs, mae ganddynt ddigon o reswm i ofni er na chlywant eto'r neges radicalaidd fod y bachgen hwn i wasgaru "y rhai balch eu calon" a thynnu "tywysogion oddi ar eu gorseddau."

Gan na all y brenin ateb eu cwestiwn, galwa am ei arbenigwyr, yr archoffeiriaid a doctoriaid y gyfraith. Beth sydd y tu ôl i hyn, gan fod y Sanhedrin mor elyniaethus iddo. A dweud y lleiaf, y gall fod yn fater o unrhyw hafan mewn storom. Fel y gwelir nes ymlaen yn yr Efengylau daw gelynyddion at ei gilydd yn erbyn gelyn cyffredin. Gellir cymryd yn ganiataol iddynt droi at y pethau sy'n awdurdodol iddynt, gan ddychwelyd gyda gair y proffwyd Micha 5.2: "Ond ti, Bethlehem Effrata, sy'n fechan i fod ymhlith llwythau Jwda, ohonot ti y daw allan i mi un i fod yn lywodraethwr yn Israel, a'i darddiad yn y gorffennol, mewn dyddiau gynt."

Rhaid bod y cadarnhad yma o eiriau'r ymwelwyr yn ddifrodus i bawb ond cadwodd Herod ei ben, gan droi gyda gwên at yr ymwelwyr gan eu danfon ar eu ffordd gyda geiriau o galonddid a chais brenhinol na all neb ei anwybyddu: "Ewch a chwiliwch am y plentyn, a phan fyddwch wedi dod o hyd iddo, rhowch wybod i mi er mwyn i minnau hefyd fynd a'i addoli."

Aeth amser heibio a Herod yn disgwyl yn eiddgar am iddynt ddychwelyd. Daeth yn amlwg o'r diwedd na oeddent yn dod. Anodd dychmygu dicter Herod ond ni wastraffodd amser. Danfonodd milwyr i Fethlehem ar unwaith gan orchymyn iddynt ladd pob bachgen o ddwy flwydd oed ac iau yn y dref a'r wlad gyfagos, meibion dinasyddion ac ymwelwyr fel ei gilydd. Dyfynna Mathew eiriau y proffwyd Jeremeia 31. 15: "Clyw lef yn Rama, wylofain a galaru dwys; Rachel yn wylo am ei phlant, ac ni fynnai ei chysuro, am nad oeddent mwy." Disgynnydd Benjamin ac Ephraim oedd Rachel. Saif ei beddrod ar ymyl Bethlehem, ar y ffordd o Jerwsalem. Bu'n gyrchfan gweddio gwragedd di-blant o blith Iddewon, Cristnogion a Moslemiaid tan yn gymharol ddiweddar. Trist yw gweld milwyr yn gwahardd menywod lleol rhag mynd ar bererindod yno gan gyfyngu mynediad i un grŵp yn unig. Credir bod Jeremeia yn cyfeirio at y Babyloniaid yn gorfodi pobl Effraim i fynd i alltudiaeth ym Mabydon. Pwysig sylwi bod Mathew heb gynnwys y geiriau o gysur sydd gan Jeremeia (adnod 16) bod y plant i ddychwelyd. Serch hynny, gobaith yw'r thema fawr sydd gan yr efengylwyr wrth adrodd eu hanes. Ond digwyddiad erchyll yw hon. Dim rhyfedd i ni ei anwybyddu dros y Nadolig – rhag ofn iddo dorri ar draws ein mwynhad. Ceisiwn anghofio'r un pryd am blant eraill – yng ngwersyll Calais, yn Aleppo a'r Yemen. Trueni amdanynt, ond dyna fe!

Y Noson Honno: Myfyrdodau trwy'r adfent gan Thomas Ivor Rees

Pam mae Herod yn gwneud hyn? Yr esboniad amlwg a thraddodiadol yw mai gormeswr yw, yn ofni pob her. Roedd ofn heddlu cudd ar ei ddeiliaid. Dywedodd Cesar Awgwstws amdano: "gwell fod yn fochyn i Herod na mab iddo." Ond rhaid dweud rhagor. Mae hanesion y Nadolig yn llawn symbolau. Ymddengys Herod yn ddieflig – ond mae'n gymeriad symbolaidd hefyd. Mae i'w gweld ymhob cenhedlaeth mewn rhyw ran o'n byd ni, gan wneud y pethau sy'n gyffredin i ormeswyr. Ond cânt eu gwneud hefyd gan bobl eraill i geisio amddiffyn eu gwlad neu eu statws eu hunain. Mae ar gael yn ein hofnau ni o gael ein gorlifo, defnyddio a'n bygwth. Penderfynwn os yw gweithred yn ffyrnig ac anghyfreithlon wedi i ni weld pwy sy'n gyfrifol, yn hytrach na phenderfynu am y drwg ei hun. Yn fuan ar ôl rhyfel Irac teithiais ar draffordd braf o Acaba i Ddamascus ond â'r draffordd ymlaen i ddinas Bagdad. Talodd llywodraeth yr Unol Daleithiau chwe deg ac wyth miliwn o ddoleri i'w chreu. Ei gwaith oedd cario arfau o America a Phrydain i'n cyfaill Saddam Hussain ar gyfer ei ryfel yn erbyn Iran. Pwy bynnag yw'n cyfeillion neu'n gelynyon ar y pryd, pwy sy'n dioddef mewn rhyfel ond y tlawd a'r diniwed? Pam y gwnaeth Herod hyn? Pam maent hwy'n gwneud hyn? Pam ydym ni? Bu farw Herod heb ddatrys unrhyw beth trwy ladd y bechgyn bach yn Methlehem. Methiant fu ei ymgais i ladd y Plentyn. "Ynddo ef yr oedd bywyd, a'r bywyd, goleuni dynion ydoedd. Y mae'r goleuni yn llewyrchu yn y tywyllwch, ac nid yw'r tywyllwch wedi ei drechu ef."⁷⁸

*Dad cariadus, amhosibl i ni amgyffred
pam y bu rhaid i blant di-fai ddioddef y pryd hynny – neu 'nawr.
Gweddiwn dros blant sy'n dioddef heddiw ble bynnag y maent.
Cysura bawb sydd wedi colli plant, gan roi dy dangnefedd iddynt.
Dyro i ni'r weledigaeth a'r nerth i helpu pawb mewn angen;
er mwyn Iesu Grist ein Ceidwad.*

Cwestiynau i feddwl drostynt neu i'w trafod

"Amser y plant yw'r Nadolig." Beth yw ystyr hynny? Sut mae'n ffitio i fewn i hanesion yr Efengylau?

A ydym yn ofni wynebu hanesion y Nadolig?

Beth sydd gan stori Bethlehem yn yr Efengylau i'w ddweud wrth y byd heddiw?

A gawn obaith o hanes y Nadolig? Sut?